

YÖNETİMDEN YÖNETİŞİME: TRABZON İLÇE BELEDİYELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mustafa YILMAZ¹

ÖZET

Yönetişim kavramı bir tarafın diğerini yönettiği bir ilişkiden, karşılıklı etkileşimlerin öne çıktığı bir ilişkiler bütününe doğru dönüşümü ifade etmektedir. Kamu yönetiminin bu çağdaş yaklaşımında, bireyler, gruplar ve toplumlar arasında ortaklaşım yaratma anlamını taşıyan iletişim kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Bu ortaklaşımı yaratmada kitle iletişim araçlarıyla mümkün olmaktadır. Çağımızın en yeni ve etkileşime en müsait medyası olan internet de yönetim yaklaşımının hayata geçirilebilmesinde önemli bir kitle iletişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım gibi temelde üç sacayağından oluşan yönetim modelinin, halka en yakın kamu kurumlarından ve kamu yönetiminin önemli yapıtaşlarından biri olan yerel yönetimlerde ne denli uygulandığı Trabzon özelinde incelenmiştir. Trabzon ilçe belediyelerinin resmi internet sitelerinde, yönetim yaklaşımının varlığı yukarıda değindiğimiz ilkelere çerçevesinde tespit edilen kriterlere göre araştırılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde Trabzon ilçe belediyelerinde şeffaflık ve katılımçılık ilkelerinin sınırlı bir şekilde hayata geçirilebildiği buna karşın hesap verebilirlik ilkesinin görece daha fazla uygulama alanı bulunduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, şeffaflık, katılımçılık, hesap verebilirlik, internet

JEL Sınıflandırması: R5

FROM ADMINISTRATION TO GOOD GOVERNANCE: A STUDY ON THE DISTRICT MUNICIPALITIES OF TRABZON

ABSTRACT

The concept of good governance expresses a transformation toward a system of relations in which reciprocal influence rather than a relationship of one side governing the other takes precedence. The concept of communication, meaning the creation of a common ground among individuals, groups, and societies, has an important place in this contemporary approach to public administration. The creation of this common ground becomes possible via mass media. The internet, the newest media of our age, which is also the most suitable to reciprocal influence, constitutes an important means of mass media in putting the good governance approach into practice.

This study explores, in the case of Trabzon, how commonly the model of good governance, which basically consists of a tripod of transparency, accountability, and participation, is practiced in local governments, which are among the public institutions closest to the public and which are also among the important building blocks of public administration. It examines the official web sites of the district municipalities of Trabzon to find out whether a good governance approach along the criteria determined by the principles mentioned above is present. An evaluation of the collected data establishes that in the district municipalities of Trabzon the principles of transparency and participation are put into practice only in a limited way, whereas the principle of accountability is more widely practiced in relative terms.

Keywords: Good governance, transparency, participatory, accountability, internet

JEL Classification: R5

---

¹ Arş.Gör.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İletişim Fakültesi, mustay78@hotmail.com

1. Giriş

Yurttaşlar ile kamu yönetimi arasındaki ilişkilerin yeniden şekillendirilmeye başlandığı günümüzde yönetim kavramı da değişime uğramaktadır. Bu yeni yönetim anlayışı içerdiği karşılıklı etkileşim anlamından dolayı, Türkçe’de “yönetişim” olarak ifade edilmektedir. Yönetişim kavramı bir tarafın diğer tarafı yönettiği bir ilişkiden, karşılıklı etkileşimlerin öne çıktığı bir ilişkiler bütününe doğru dönüşümü belirtmektedir. Zira karmaşık toplumsal yapıların egemen olduğu günümüz koşullarında bireyler, kendilerini ilgilendiren konular üzerinde söz sahibi olmak, görüş belirtmek istemektedir. (Schultz, 2000; 210). Buradan hareketle yönetişim, toplumların faaliyetlerini yönetmek amacıyla kullandığı politik, ekonomik ve yönetsel iradedir. Yurttaşların, grupların ve toplulukların, ortaklaşa karar alma ve uygulamada, çıkarlarını dile getirme yükümlülüklerini karşılama ve çatışma noktalarının çözümünde kullandıkları mekanizmaları, süreçleri ve kurumları kapsamaktadır (Argüden, 2006:1). İngilizce’de aynı kökenden gelen government (hükümet) sözcüğü, kamu kurumlarının yapısını ve işlevlerini ifade ederken; governance (yönetişim) ise, hükümetin işlerini yapma yolunu, tarzını ifade etmektedir (Gündoğan, 2007: 99). Bu bağlamda yönetişim; çok aktörlü, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, insan haklarına dayalı performans ölçütlerini gerçekleştiren, yerinden yönetim anlayışını benimseyen, devlete düzenleme rolünü yükleyen, sorumluluk dengesini devletten sivil topluma doğru kaydıran, karşılıklı etkileşimle yönlendirme sürecini öneren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran, siyasal ve ekonomik gücün daha yaygın dağılımını içeren düşünceleri ve sonuç olarak bireyle devlet arasında yeni bir ilişki biçiminin gelişmesini kavramsallaştırmak için kullanılmaktadır (Yıldırım, 2004:194). Yönetişimin en önemli özelliği kelime anlamıyla da çağrıştırdığı gibi karşılıklı olma özelliğidir. Yönetim işi yönetişim anlayışında iki taraflı bir iştir. Kurum içinde astlar, kurum dışında da hizmet alanlar yani kamu yönetimi söz konusu olduğunda klasik deyimle yönetilenler, pasif konumdan çıkarılarak aktif hale getirilmektedir. Yönetişim, işlerin yürütülmesinde amirlerin ve üst yöneticilerin tek karar verici olduğu tamamen merkezi çığiden, hem çalışanların hem de hizmet alanların karar ve uygulama aşamalarında görüş ve düşünceleriyle işe katılımını ön gören bir anlayışa geçişi ifade eder (Gündoğan, 2002: 3).

İyi yönetişim toplumsal yaşamda dört düzeyde gerçekleşebilir: 1) Kamu düzeyinde 2) Özel sektör düzeyinde 3) Sivil toplum kuruluşları (STK) düzeyinde 4) Kişisel düzeyde. Bu çalışmada özellikle kamu düzleminde yönetişim anlayışı ve işleyişine yer verilecek, uygulamada temel yönetişim ilkelerinin ne düzeyde hayata geçirilebildiği incelenecektir. Yönetişim, birlikte yönetmek demektir. Kamuda yönetişim ise, yönetim ve karar alma süreçlerinin tüm paydaşların işbirliği ve katılımı ile yapılmakta olduğunu, yöneticilerin uzlaşmacı, saydam, hesap verebilir, etkin ve sorumlu bir yönetim anlayışı içerisinde davrandıklarını ifade etmektedir. Yani, yönetim sadece seçimler aracılığıyla seçilmiş bir kesim tarafından değil; STK’lar, odalar, meslek grupları, özel sektör kuruluşları, üniversiteler gibi çeşitli grupları da süreçle-

re dahil ederek gerçekleşmektedir (Toksöz, 2008:17). Bu noktada yönetim kavramının nasıl ortaya çıktığına ilişkin bir çerçeve çizmek yararlı olacaktır.

Mevcut yönetim pratiklerinin yetersiz kalması üzerine, ortaya çıkan yeni arayışların uygulamada etkili olmaya başlamasıyla, bu yeni gelişmeleri anlatmak için yönetim kavramı ortaya çıkmıştır (Tekeli, 1999:239). Kavram ilk defa 1989 yılında yayımlanan Dünya Bankası'nın bir raporunda "good governance" olarak yer almıştır. Raporda, yönetim üzerine açık bir tanım yapılmamış ancak, terim daha sonra OECD ve Birleşmiş Milletler tarafından da kullanılarak, bu üç örgütün çeşitli toplantı ve yayınlarıyla açık bir formül haline getirilmiştir. 1989 Dünya Bankası, 1992 OECD, 1992'de gerçekleştirilen Rio Zirvesi, Habitat toplantıları ve son olarak 1997'de Birleşmiş Milletler, "governance" terimi çerçevesinde 21. yüzyılın katılımcı devlet modelini netleştirdiler. Bu yeni kamu yönetimi yaklaşımı Türkiye gündemine ise 2000 yılında TÜSİAD, OECD, DB ve AB ortaklığıyla yapılan "AB Yolunda İyi Yönetişim" adlı bir toplantıyla girmiştir. Yönetişim kavramı ilk olarak Kemal Derviş'in "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programında yer almıştır. Ardından da 58. Hükümet'in Acil Eylem Planı'nda devlet reformunun adı olarak belirlemiştir (Güler, 2003:7). Kamu yönetimini vatandaşa yaklaştırması, etkinleştirilmesi, yolsuzlukla mücadeleyi sağlaması ve demokrasiyi güçlendirmesi beklenen iyi yönetişimin, başlıca sekiz unsuru bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a) *Şeffaflık*: Devletlerin ekonomik, politik ve sosyal konularda aldıkları kararlara, özel sektörde faaliyet gösteren kuruluşların mali durumlarına, uluslararası kuruluşların faaliyetlerine ilişkin zamanında, anlaşılır, ilgili, nitelikli, güvenilir bilgiye bireyler tarafından erişilebilmesi şeffaflıktır (Varki, 2008: 40). Yönetimde şeffaflık serbest bilgi akışının sağlanması ile mümkün olabilmektedir. Bu ise; usullerin, kurumların ve bilgilerin, ihtiyacı olanlar için kolaylıkla erişilebilir olmasıyla gerçekleştirilir.

b) *Hesap Verebilirlik*: Bu ilke, bir kurumdaki görevlilerin yetki ve sorumluluklarının kullanılmasına ilişkin olarak, ilgili kişilere karşı cevap verebilir olma, bunlara yönelik eleştiri ve talepleri dikkate alarak bu yönde hareket etme ve bir başarısızlık durumunda sorumluluğu üzerine alma gerekliliğini ortaya koymaktadır.

c) *Katılımcılık*: Tüm yurttaşların gerek doğrudan gerekse kendilerini temsil eden aracı kurumlar vasıtasıyla karar alma süreçlerine dahil olmasıdır. Yurttaşların aktif katılımı sayesinde, politikalar oluşturulurken farklı çıkarlar arasında uzlaşma sağlanmakta, böylece yurttaşlar kişisel çıkarlarının ötesinde ortak çıkar için hareket edebilmektedirler (Özer, 2006:80).

d) *Cevap Verebilirlik*: Bu ilke, yurttaşların hükümette ya da kamu yönetiminde yer alanlar tarafından dinlenerek cevaplandırılacaklarını bilmeleri anlamına gelir.

e) *Hukukun Üstünlüğü*: Bu ilke, kurumların adil biçimde oluşturulan yasal çerçeveler içinde hareket etmeleri ve kişilerin kendi davranışlarına kanunun uygulanabileceğini kabul etmeleri anlamına gelmektedir (Çukurçayır ve Sipahi, 2003:54). Temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, keyfi bir yönetimin olmaması, her yönetsel eylemin yasal

bir dayanağının olması, idari eylemlerin yargı tarafından denetlenebilmesi, yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi, idarenin mali sorumluluğu yani devletin gerektiğinde hukuki sorumluluğundan dolayı tazminat ödemesi ilkesi hukuk devletinin temel gerekliliklerindedir ve bu prensipler yönetim yaklaşımının da temel kriterlerini oluşturur (Günday, 2003: 38).

f) Etkinlik: Sonuca ulaşmada gösterilen başarı, uzun dönem vizyonu koruma, kaynakların etkin kullanımı, teknik donanım, insanların birtakım kaygılarına karşı duyarlı olma, bu kaygıların dile getirilebildiği ve çözüm arandığı bir ortam yaratma gibi kriterler bu ilkenin temel göstergeleridir (Soylu, 2003:78)

g) Eşitlik: Eşitlik kavramı, günlük hayattaki, sosyal ve hukuki ilişkilerdeki içeriği itibarıyla en geniş anlamda benzer olayların, benzer şekilde tarafsız ve adil muamele görmesi olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan hareketle yönetimin herkese eşit olanaklar sunan, aynı zamanda aynı derecede hak ve sorumluluklar yükleyen ve bir ortak hedef etrafında herkesi birleştiren bir yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz (Aşkın, 2003:94).

h) Stratejik Vizyon: Bu kavram, liderlerde ve halkta iyi yönetim ve insani gelişim konusunda tarihi, kültürel ve sosyal tabana dayanan uzun dönemli, geniş açılı bir anlayışın olmasını anlatır (Çukurçayır, 2003: 56).

İyi yönetimin hayata geçirilebilmesi bu ilkelerin gerçekleşebilmesiyle mümkün olmaktadır. Kamu yönetiminin önemli yapıtaşlarından biri de yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimlerin, yurttışa daha yakın bulunmasından dolayı, talepler konusunda daha fazla bilgi sahibi olduğu bilinen bir durumdur. Yönetimin bir unsuru olarak, yetki ve kaynakların merkezi idareden yerel yönetime transferi anlamına gelen desantralizasyon, (Kösekahya, 2003:37) yönetim sürecine halkın daha dolaysız katılımını sağlar. Bu bağlamda yönetim modelinin, halka en yakın kamu kurumlarından ve yerel yönetim birimlerinden olan belediyelerde uygulanabilirliği çok daha mümkün görünmektedir. İyi yönetim; devlet yönetiminde temsil, katılım ve denetimin, etkin bir sivil toplumun, hukukun üstünlüğünün, yerinden yönetimin, yönetimde açıklık ve hesap verme sorumluluğunun, kalite ve ahlakın, kurallar ve sınırlamaların, rekabet ve piyasa ekonomisi ile uyumlu alternatif hizmet sunum yöntemlerinin ve nihayet dünyada gerçekleşen dijital devrime (yeni temel teknolojilerdeki gelişmelere) uyumun mevcut olduğu bir siyasal ve ekonomik düzeni ifade etmektedir (Aktan, 2009). Küreselleşmenin yanısıra yerelleşmenin ön plana çıktığı 21. yüzyılda, en etkileşime müsait kitle iletişim aracı olarak internet, yönetim ilkesinin hayata geçirilebilmesi için çok uygun bir mecraadır. Çünkü interaktif iletişimin hakim olduğu çağımızda bireyler kamusal söylemin bir parçası haline gelmektedir (Schultz, 2000: 207).

Kamunun hizmet verdiği tüm alanlarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması ile daha şeffaf, yurttışa daha yakın, ucuz ve çok daha iyi çalışan bir idari yapı oluşturulabilir. Bu açıdan interdisipliner bir alan olan iletişimin, kamu yönetiminin halkla etkileşimi esas alan bu yeni yaklaşımında önemli bir yeri vardır. Halka hizmet sunan en yakın kamu yönetim birimi olan belediye yönetimlerinde internetin

olanaklarından yararlanılması ile devlet daha erişilebilir, etkin ve güvenilir bir yapıya dönüştürülecektir (İmir, 2006; 8). Zira belediyeler, yurttaşa kaliteli hizmet verdikleri sürece “başarılı” kabul edilmektedirler. Yurttaşların yerel yönetim hizmetlerinden faydalanmak ve işlerini halletmek için belediye kapısına gitmek zorunda kalmadığı bir sisteme doğru hızla ilerlenmektedir. Son yıllarda yurttaşların, kamu yönetimi ile bütünleştirilmesi ve karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesine yönelik mekanizmalar devreye sokulmuştur. Hesap verme mekanizmalarının güçlendirilmesi, saydamlık, bilgi edinme hakkı, hizmet kalitesinin iyileştirilmesi, müşteri memnuniyeti, yönetime katılmaya önem verilmesi gibi ilkeler, yurttaşın kamu yönetimi karşısındaki konumunu yeniden tanımlama amacına yöneliktir.

Buradan hareketle çalışmada, yönetim yaklaşımının kamu yönetiminin yapıtaşlarından olan belediyelerde ne denli işler olduğu Trabzon ilindeki ilçe belediyelerinin internet siteleri üzerinden incelenmeye çalışılacaktır. Zira yerel yönetimler, halka en yakın yönetim birimi olarak gerek yönetsel gerekse siyasi düzeyde önemli işlevler üstlenmektedirler. Çağımızın bilgi ve iletişim teknolojilerinin, özellikle internetin, belediyelerin bu iki işlevine de artı değerler kattığı görülmektedir. Bir belediye web sayfasının haftanın yedi günü, günün yirmi dört saati erişilebilir olması yurttaşların bilgiye erişimini hızlı ve kolay hale getirebilirken, siyasi alanda yurttaşların yerel yönetim yetkililerine e-posta aracılığıyla erişebilme imkanına sahip olması katılımı artırma potansiyelini ortaya çıkarmaktadır (İmir, 2006:23).

İyi bir yönetim, yönetimin ulaşılabilir, şeffaf, katılımcı, hesap verebilir olması anlamına gelmektedir (Coskun, 2008:74) ve temelde üç sacayağından oluşmaktadır. Bunlar yukarıda da değindiğimiz gibi, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılıktır. Diğer bir deyişle sorgulama, eleştiri, öneri, değerlendirme, bilgi alma ve başvuruların bütünüyle çevrimiçi ortamda yapılması belediye hizmetlerinde yönetim ilkesinin etkin bir şekilde uygulanması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında, sözkonusu üç yönetim unsurunun Trabzon ilindeki ilçe belediyelerinin internet sitelerinde ne denli uygulanır olduğu belirli kriterler çerçevesinde içerik analizi yöntemiyle incelenecektir.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Analiz Basamakları

Çalışma kapsamında belediyelere ait internet sitelerinden elde edilen bulgular içerik analizi yöntemine göre değerlendirilmiş ve elde edilen veriler farklı başlıklar altında sınıflandırılarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Zira içerik analizi, iletilerin açık içeriğinin nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir bir açıklamasını yapabilmek için kullanılan bir yöntemdir (Fiske, 1996:176). Metinlerin içeriklerinden sosyal gerçeğin boyutlarına yönelik olabilecek çıkarımlar elde etmek amacıyla kullanılan bu nicel yöntemin, somut çözümler üzerinde denetim sağlama olanağı nedeniyle çalışmamızda önemli bir yeri vardır (Gökçe, 1995:26). Yapılan analiz sonucu elde edilen veriler çeşitli çıkarsamalara dayanılarak yorumlanmaya çalışılacaktır.

Bu noktada yönetim anlayışının sacayaklarından ilkinini oluşturan şeffaflık ilkesine ve bu kapsamda analizde kullanılan kriterlere ilişkin genel bir çerçeve çizmek yerinde olacaktır.

a. Şeffaflık

Kamu yönetiminde etkin, şeffaf ve nitelikli hizmet sunumunun gerçekleştirilmesi, geleneksel kamu yönetimi anlayışında birçok değişikliği zorunlu kılmaktadır. Bunu başarmanın en önemli aracı ise bilgi ve iletişim teknolojilerinden en üst düzeyde yararlanılarak kamu kurumlarının iş süreçlerinin yeniden tanımlanması, kurumlararası işbirliğinin ve bilgi paylaşımının sağlanması ve kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunulması aşamalarının gerçekleştirilmesidir.

Belediye hizmetleri açısından bakıldığında, belediyelerin yetki alanındaki iş ve işlemler konusundaki her türlü bilgiye internet ortamından ulaşılması yönetimin en önemli ilkelerinden şeffaflık anlayışını da beraberinde getirmektedir. Şeffaf, saygın ve güvenilir bir belediye olmanın ön koşulu yaşananları ve düzenlemeleri halkla paylaşmaktır. Nitekim şeffaflık, yapılan işlerle ve hizmetlerle ilgili olarak gizlilik sınırlamalarını mümkün olan en alt düzeylere indirmekle beraber, bilgi edinme hak ve özgürlüğünün önünün açılmasını da kolaylaştırmaktadır. Kısaca belediyenin şeffaflaşması, belediyenin eylemleri kararları ve karar alma süreçleri belediyenin diğer parçalarına, sivil topluma ve bazı bakımlardan dışarıdaki kurum ve kuruluşlara açık olmaktadır.

Tüm bu süreçler ise ancak bilişim teknolojilerinin belediye işleyişinde etkin ve verimli kullanımı ile mümkündür. Zira internet teknolojisinin kolay, hızlı ve rahat erişim olanağı sayesinde kamu hizmetlerinden tüm yurttaşların yararlanması sağlanmaktadır. Kamu yönetiminde bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanılması, yönetim açısından daha düşük bir maliyet ve yurttaşlara yönelik daha kaliteli hizmet ile sürdürülebilir bir kaynak yönetimini sağlarken, yurttaşlar açısından da daha az "yurttaşlık maliyeti" (zaman, emek, para), daha yüksek memnuniyet, daha etkin katılım ve daha fazla güven anlamına gelmektedir (İmir, 2006:17).

Kamu birimleriyle olan ilişkiler genel olarak yazışmalar ve kullanıcı tarafından doldurulan formlarla başlatıldığından ve sürdürüldüğünden, söz konusu formların internet üzerinden iletilebilmesi doğrudan bir hizmet sunumu olarak algılanmaktadır. Kullanıcının bireysel durumunun ön planda olduğu karşılıklı iletişim olanağı sunan hizmetlerde, kullanıcı ve ilgili kamu kurumunun karşılıklı olarak iletişime geçmesi söz konusudur. Bu hizmetler kamu kurum ve kuruluşları ile tek yönlü bir iletişim sağlayabileceği gibi, çift yönlü iletişime de olanak sağlamaktadır. Bu açıdan şeffaflık, yapılan işlere ve hizmetlere ilişkin bilgi edinme hak ve özgürlüğünün önünün açılmasını kolaylaştırarak, devlet-yurttaş ilişkilerini farklı bir boyuta taşımaktadır. Yurttaşların borçlarını belediyeye gitmek zorunda kalmadan ödeyebilmesi, ihtiyaç duyduğunda borçlarını, beyan bilgilerini görebilmesi, tüm bilgilere ve formlara belediyeye gelmeden internet aracılığı ile ulaşabilmesi ve formları doldurabilmesi yaşamını kolaylaştırmakta ve dolayısıyla şeffaflık duygusunu pekiştirmektedir.

Günümüz belediyecilik anlayışı ve belediye hizmetleri açısından değerlendirildiğimizde şeffaflık ilkesini kısaca şehir ve belediye ile ilgili tüm bilgilerin internet ortamında takibini ve veri girişlerinin yapılmasını sağlamak olarak nitelendirebiliriz. Uygulama bağlamında incelendiğinde ise belediyelerin yurttaşlarına sunduğu hizmetler kendi içerisinde üç farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar; karşılıklı iletişim olanağı sunan hizmetler, bilgi sağlamaya yönelik hizmetler ve on-line işlemleri içeren hizmetlerdir.

Karşılıklı iletişim olanağı sunan hizmetler; borç takip etme, ihale ilanları, imar istinlak işlemlerine ilişkin bilgiler, kısaca beyan vermeden ödemelere kadar olan tüm iş ve işlemlerin internet ortamında yapılmasını sağlamak olarak sıralanabilir. Çalışmamızda kullanılan kriterler dikkate alındığında belediyelerin eğitim hizmetlerine ilişkin duyuruları, evlenme- cenaze işlemlerini ve yerel medya linklerini de şeffaflık başlığı altında değerlendirmek mümkündür.

Temel olarak yurttaşları yönetime dahil etmek ve hayatlarını kolaylaştırmak görüşünden hareket eden yönetim açısından değerlendirildiğinde, belediyelere ait internet sitelerinde karşılıklı iletişim imkanı sunan hizmetler yanında sadece bilgi sağlamaya yönelik hizmetlerin de yer aldığı görülmektedir. Hava tahmini, yol durumu ve trafik şartlarına ilişkin olarak tek taraflı aktarılan bilgileri bu kapsamda değerlendirebiliriz.

Şeffaflık kategorisinde değerlendirdiğimiz bir diğer hizmet ise on-line ödemelere ilişkindir. Kamu hizmetlerinden yararlanma karşılığında ödenmesi gereken tutarların çeşitli yollarla ödenmesini, kamu alımlarına katılım yani ihale işlemleri, tahakkuk etmiş vergi, para cezası gibi yükümlülüklerin karşılanmasını içeren işlemleri, on-line işlemler içeren hizmetler olarak değerlendirebiliriz. On-line hizmetler, aynı anda, aynı yerde olması gereken işlemlerin elektronik sistemler yardımıyla aynı anda ancak farklı yerlerde bulunan insanların, kurumların ve kuruluşların aynı şeyi bir şekilde paylaşmalarını anlatmaktadır. Bu hizmetler, çoğunlukla maddi değerlerin ya da değerli belgelerin el değiştirmesi şeklinde gerçekleştirildiğinden, kayıt, ödeme, değerlendirme ve işlem sürecinin gerekleri bakımından diğer hizmetlerden farklıdır.

b. Katılımcılık

Yönetişim anlayışının ana unsurlarından olan katılımcılık açısından bir değerlendirme yaptığımızda, elektronik ortamın etkileşimli yapısı sayesinde, sözkonusu unsurun yurttaşlar ve yönetsel süreçler arasındaki ilişkiyi etkinleştirme imkanı sağladığını ve dolayısıyla yurttaşların karar alma süreçlerine dahil olmasının yolunu açtığını görmekteyiz. Günümüz bilişim ve iletişim teknolojileri, etkinlik ve verimliliğin sağlanması, demokratik katılımın mümkün kılınması, güvenilirliğin, meşruiyetin, hesap verebilirliğin ve saydamlığın tesisi gibi hedefler doğrultusunda kamu yönetimlerinin yeniden yapılandırılması için olanaklar sunmaktadır. Bu açıdan yönetim ilkesini ön planda tutan ve katılımcılık ilkesini uygulamaya çalışan belediyelerin, demokratik sürece katılmak için yurttaşlara güçlendirilmiş fırsatlar sunduğu, onların görüş, bilgi ve deneyimlerine ulaşmak ve yönetime katılımlarını sağla-

mak için projeler geliştirdiği gözlenmektedir (İmir, 2006, 16). Zira, günümüz belediyecilik anlayışında katılımcılık ve yurttaş odaklılık ön planda olmalıdır. Yerel yönetimlerin demokratik niteliğini kuvvetlendirici unsurlardan belki de en önemlisi yerel halkın yönetim süreçlerine katılımıdır. Demokratik bir yerel yönetimde seçimle iş başına gelen yöneticinin ve karar organlarının aldığı kararların en yakın denetimi halkın sürece katılımı ile mümkündür. Böylece yerel halkın kendi ihtiyaçlarına yönelik en doğru tespit sağlanmakta ve yerel halka kendisini ilgilendiren konularda söz sahibi olma imkanı tanınmaktadır (Yörükoğlu, 2008: 43).

Katılımcılık ilkesinin belediyelerde uygulanabilmesinin bir diğer yolu ise Sivil Toplum Örgütleri ve Belediye ortak çalışmalarının yapılmasına bağlıdır.

c. Hesap Verebilirlik

Günümüz yönetim odaklı belediyecilik anlayışının temeli, bilgi paylaşımına dayalı hizmet sunumunu ve yurttaş denetiminin ve katılımının sağlanmasını öngörmektedir. Bu açıdan yurttaşların görüş, öneri, şikayet ve diğer konulardaki dilekçelerini iletebilecekleri uygulamaların yer alması ve eleştirilerini ifade edebilecekleri ziyaretçi defterlerinin varlığı “hesap verebilir bir yönetim” anlayışının uygulandığının göstergesi olarak algılanmaktadır. Temel olarak karşılıklı iletişimin sağlanması yönüyle kullanıcıyı tatmin etmek esasına dayanan bu uygulamalar sayesinde, yurttaşlar, yetkili kişilere ulaşabildikleri, sorunlarını anlatabildikleri, görüş ve düşüncelerini özgürce ortaya koyabildikleri mecralara sahip olmaktadır.

Belediyelerin internet sitelerinde oluşturulan haber grupları, forumlar, anketler, elektronik oylama, video konferans, chat odaları, e-posta listeleri ve mobil iletişim uygulamaları gibi araçların kullanımı sayesinde, yurttaşların siyasal konularda hem birbirleriyle hem de seçilmişler ve kamu görevlileriyle sürekli ve anında etkileşime girmeleri mümkündür. Bir demokratik diyalog imkanı olarak ortaya çıkan bu etkileşim, eğer yeterince yurttaş kapsayabilirse, gerçek bir erişim ve katılım platformuna dönüşebilecek ve yönetsel birimlerin hesap verebilirlik ve sorumluluk düzeyleri üzerinde olumlu etkide bulunabilecektir (İmir, 2006, 16).

3. Bulgular

Yönetişim yaklaşımının Trabzon ilçe belediyelerince ne denli hayata geçirildiğini araştırmak için, söz konusu on sekiz belediyenin internet siteleri incelenmiştir. Ancak Köprübaşı Belediyesi'nin web sitesine erişimin mümkün olamaması nedeniyle çalışma on yedi belediyenin internet sitesi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yukarıda gerekçelendirdiğimiz nedenler çerçevesinde belirlenen kriterler kapsamında; şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılım ilkeleri açısından Trabzon yerel yönetimlerinde yönetim modelinin ne ölçüde uygulandığı elde edilen veriler neticesinde tablo ve şekillerle ortaya konulmuştur.

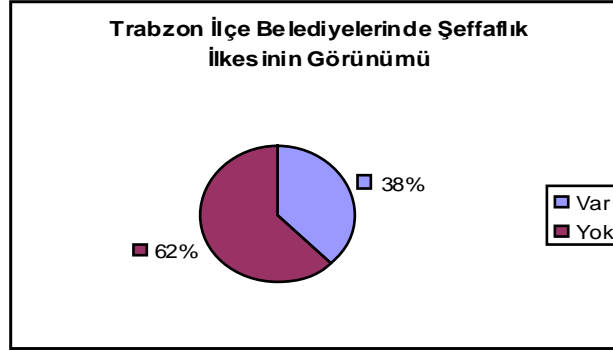
Tablo 1: Trabzon İlçe Belediyelerinde Şeffaflık İlkesinin Varlığı

Belediye Adı	İhale Bilgileri	Fatura Bilgisi	Fatura Tablosatı	İmar-İstimlak İşlemleri	Acil ve Gerekli Telefonlar	Hava-Yol-Trafik Bilgileri	Yerel Haberler ve Linkleri	Evlenme ve Cenaze İşlemleri	Belediye Eğitim Hizmetleri
Akçaabat	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok
Araklı	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok
Arsin	Var	Var	Yok	Var	Yok	Var	Var	Yok	Yok
Beşikdüzü	Var	Yok	Yok	Yok	Var	Var	Var	Yok	Yok
Çarşıbaşı	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Var	Yok	Yok
Çaykara	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Var	Var	Yok	Yok
Dernek pazarı	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Yok
Düzköy	Var	Yok	Yok	Var	Var	Yok	Yok	Var	Yok
Hayrat	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok
Maçka	Var	Yok	Yok	Yok	Var	Var	Var	Yok	Yok
Of	Var	Yok	Yok	Yok	Var	Var	Var	Var	Yok
Sürmene	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Var	Var	Yok	Yok
Şalpazarı	Yok	Yok	Yok	Var	Var	Yok	Var	Var	Yok
Tonya	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Trabzon Merkez	Var	Var	Yok	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vakfikebir	Var	Yok	Yok	Var	Var	Var	Var	Var	Yok
Yomra	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Var	Var	Var	Yok

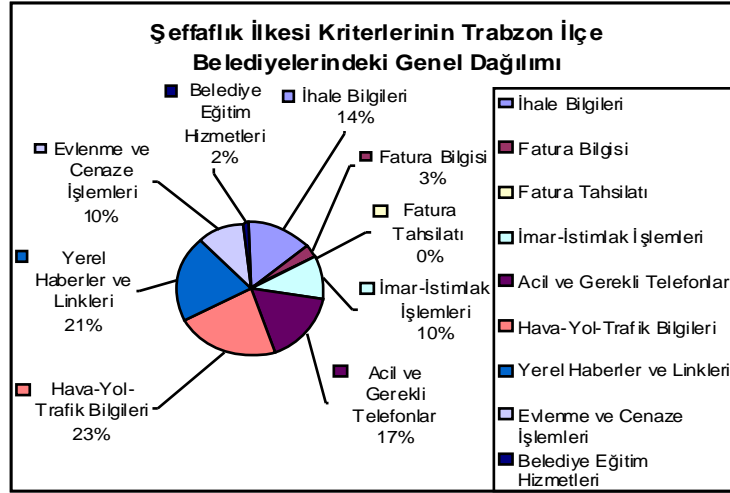
Şeffaflık ilkesi açısından incelenen Trabzon ilçe belediyeleri internet sitelerinden elde edilen veriler değerlendirildiğinde, söz konusu ilkenin sınırlı bir biçimde hayata geçirilebildiği saptanmaktadır.

Şekil 1:

Yönetişim yaklaşımının en önemli unsurlarından biri olan şeffaflık ilkesine göre yapılan incelemede, yukarıdaki şekilde de görüleceği gibi, Trabzon ilçe belediyelerinde yüzde 62'lik bir oranla büyük ölçüde bu unsurun hayata geçirilemediği görülmektedir.

Şekil 2:

Söz konusu yerel yönetimlerde yüzde 38'lik bir oranla varlığını tespit ettiğimiz şeffaflık ilkesinin; hava-yol-trafik bilgileri, yerel haberler ve linkleri ile acil ve gerekli telefonlar gibi tek taraflı aktarılan bilgileri kapsadığı saptanmıştır. Dolayısıyla yurttaşla etkileşime geçen değil tek yönlü bildirimde bulunan bir yönetim anlayışı hakimdir. On-line hizmet sunumuyla yurttaşların yaşamlarının kolaylaştırılmasını öngören çevrimiçi fatura ödeme imkanına ise hiçbir belediyede rastlanmamıştır. Şef-

faflık ilkesine uyum açısından değerlendirildiğinde, sınırlı fakat yetersiz bir yöneti-
şim yaklaşımının varlığı ortaya çıkmaktadır.

Trabzon'daki yerel yönetimlerde katılımçlık ilkesine ne denli yer verildiği,
aşağıdaki tabloda belirtilen kriterler çerçevesinde incelendiğinde şöyle bir görünüm
ortaya çıkmaktadır:

Tablo 2: Trabzon İlçe Belediyelerinde Katılımçlık İlkesinin Varlığı

Beldiye Adı	Yurttaş-Yerel Yönetim Et İleşimi	Yurttaşları Yerel Yönetime Dahil Eden Proje	STÖ-Yerel Yönetim Ortak Çalışması
Akçaabat	Yok	Var	Yok
Araklı	Yok	Yok	Yok
Arsin	Yok	Yok	Yok
Beşikdüzü	Yok	Yok	Yok
Çarşıbaşı	Yok	Yok	Var
Çaykara	Yok	Yok	Yok
Dernekpaşarı	Yok	Yok	Yok
Düzköy	Yok	Yok	Yok
Hayrat	Yok	Yok	Yok
Maçka	Yok	Yok	Yok
Of	Yok	Yok	Yok
Sürmene	Yok	Yok	Yok
Şalpaşarı	Yok	Yok	Yok
Tonya	Yok	Yok	Yok
Trabzon Mer-	Var	Yok	Yok
Vakfıkebir	Yok	Yok	Yok
Yomra	Yok	Yok	Yok

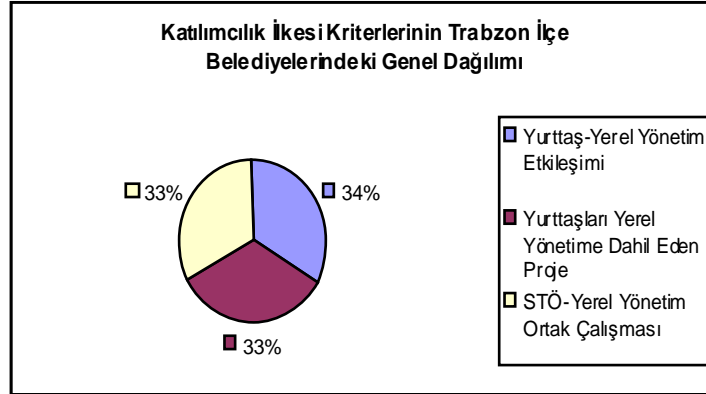
Yönetişim yaklaşımının katılımçlık ilkesi açısından Trabzon ilçe belediyelerinin internet sitelerinden elde edilen veriler incelendiğinde bu ilkenin uygulama düzeyinin çok sınırlı olduğu bulgulanmaktadır.

Şekil 3:

Yönetişim yaklaşımının yine en önemli unsurlarından biri olan ve yurttaşların çeşitli projeler dahilinde yönetim sürecine demokratik katılımını esas alan bu ilkenin Trabzon ilçe belediyelerindeki varlığından söz edebilmek çok güçtür. Bu ilkenin yüzde 6'lık bir oranla çok sınırlı bir biçimde uygulandığı gözlenmektedir.

Şekil 4:

Yönetişim yaklaşımının en temel göstergelerinden olan katılım ilkesinin gereklerine sadece üç belediyede yer verildiğini söylemek mümkündür. Katılımcılık unsurunun varlığını tespit etmek için belirlenmiş olan kriterlerden yurttaş-yerel yönetim etkileşimini esas alan bir uygulamaya ise yalnızca Trabzon merkez ilçe belediyesinde rastlanmıştır. Trabzon Belediyesi'nin "Mobil Demokrasi Yayın Kanalı" adını verdiği bu uygulama, yeni medya teknolojileri kullanılarak günde üç kez kent gündemine ilişkin içeriklerin yurttaşların cep telefonlarına gönderilmesi ve kullanıcıların demokratik tercihlerini kısa mesaj yoluyla kent belediyesine bildirebileceği etkileşimli bir yapıya dayanmaktadır. Uygulamaya ilişkin afiş şöyledir:

Resim 1:

Katılımcılık ilkesinin varlığına işaret eden ve yurttaşları yerel yönetime dahil eden bir proje ise Akçaabat Belediyesi tarafından “Akçaabat İçin Benim de Bir Proje Var” başlığıyla yurttaşların bilgisine sunulmuştur. Kimlikli, çevreye duyarlı, çağdaş bir vizyon doğrultusunda kurgulanmış kaliteli ve yaşanmaya değer bir kentin oluşmasına yönelik uygulanabilirliği olan projeleri hayata geçirmek amacıyla düzenlenen yarışma aracılığıyla yurttaşlara, yaşamak istedikleri şehri belirleme fırsatı verilmiştir.

Bu kapsamda değerlendirilebilecek olan bir diğer faaliyet ise Çarşıbaşı Belediyesi ile Geleneksel Çarşıbaşı Keşanını Geliştirme, Koruma ve Yaşatma Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği logo yarışmasıdır. Temel olarak yönetim yaklaşımının benimsediği yurttaşları yönetime dahil etme işlevini yerine getirmemekle birlikte, sivil toplum örgütleri ve belediye işbirliğine dayanan bir faaliyet olması nedeniyle çalışmada yer verilmiştir.

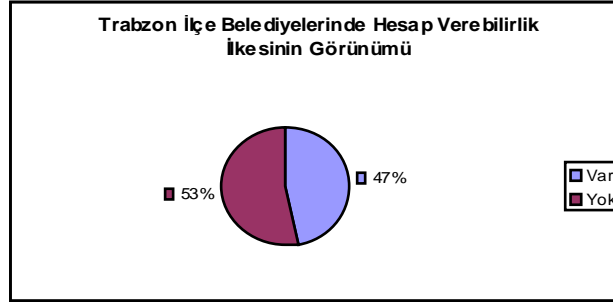
Çalışma kapsamında temel alınan bir diğer yönetim ilkesi olan hesap verebilirlik açısından elde edilen bulguları yorumlamadan önce bu ilke kapsamında oluşturulan tabloyu sunmak yerinde olacaktır.

Tablo-3: Trabzon İlçe Belediyelerinde Hesap Verebilirlik İlkesinin Varlığı

Belediye Adı	Dilekçe	Şikayet	Öneri	Ziyaretçi
Akçaabat	Var	Yok	Yok	Var
Araklı	Yok	Yok	Yok	Var
Arsin	Yok	Var	Yok	Var
Beşikdüzü	Yok	Yok	Yok	Var
Çarşıbaşı	Yok	Yok	Yok	Var
Çaykara	Yok	Yok	Yok	Var
Dernekpazarı	Yok	Yok	Var	Var
Düzköy	Var	Yok	Yok	Yok
Hayrat	Yok	Yok	Yok	Yok
Maçka	Var	Yok	Yok	Var
Of	Var	Var	Var	Var
Sürmene	Var	Var	Var	Var
Şalpazarı	Var	Var	Var	Var
Tonya	Yok	Yok	Yok	Var
Trabzon Merkez	Var	Var	Var	Var
Vakfıkebir	Var	Yok	Yok	Yok
Yomra	Var	Yok	Yok	Var

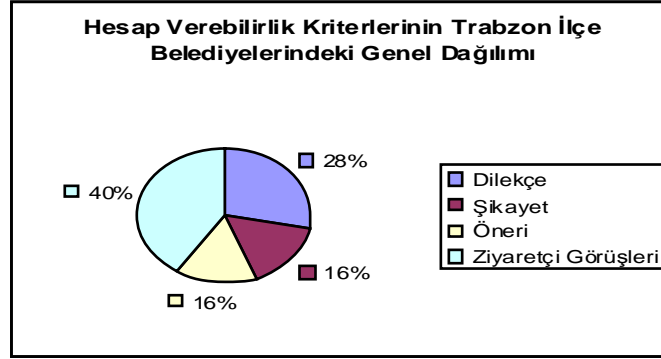
Yurttaşların yönetime ilişkin her konudaki görüş, öneri, şikayet ve dilekçelerini iletebilmeleri esasına dayanan hesap verebilirlik ilkesi açısından değerlendirildiğinde, Trabzon ilçe belediyelerinde en fazla uygulanan yönetim ilkesinin hesap verebilirlik olduğu görülmektedir.

Şekil 5:

Hesap verebilirlik ilkesi açısından değerlendirildiğinde, yurttaşların sorun, görüş ve düşüncelerini yetkili kişilere kolayca aktarmalarına aracılık eden bu uygulamaların Trabzon ilçe belediyelerindeki yaygınlığı yönetim yaklaşımı açısından olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir. Bu ilke kapsamında incelenen kriterler açısından bir değerlendirmeye gidildiğinde ise aşağıdaki tablo ile karşılaşılmaktadır:

Şekil 6:

Hesap verebilirlik ilkesi çerçevesinde değerlendirildiğinde Trabzon ilçe belediyelerinde en fazla yaygınlık kazanan kriterin % 40'lık bir oranla ziyaretçi görüşleri olduğu gözlenmektedir. Ardından % 28'lik oranla dilekçe kriteri ve % 16'lık oranlarla öneri ve şikayet kriterleri gelmektedir.

4. Sonuç

Günümüzün, enformasyon teknolojilerindeki olağanüstü ilerlemeler sayesinde değişen ve dönüşen dünyasında kamu yönetimi anlayışında da önemli farklılaşmalar meydana gelmiştir. Halkın yönetime katılımının temsili demokrasi ve seçilmiş vekillerle yürütüldüğü bir sistemden demokratik katılımın doğrudan gerçekleştirilmesi anlayışını esas alan yönetim modeline geçiş hedeflenmektedir. Bu bağlamda kamu yönetimine yurttaş katılımının, hesap verebilir, şeffaf yönetim anlayışının, doğrudan demokrasi çerçevesinde halka daha yakın olması nedeniyle yerel yönetimlerde hayata geçirilebileceği öngörülmektedir. Bunu mümkün kılan aracın da etkileşime uygunluğu açısından internet medyası olduğu değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada, yönetim modelinin ne ölçüde uygulanabildiği Trabzon ili özelinde araştırılmıştır. Trabzon ilçe belediyelerinde yönetim yaklaşımının sacayağını oluşturan şeffaflık, katılım ve hesap verebilirlik ilkelerinin varlığı belirli kriterlere göre belediyelerin internet sitelerinde incelenmiştir. Sonuç olarak şeffaflık ilkesinin sınırlı bir biçimde hayata geçirilebildiği saptanmıştır. Söz konusu yerel yönetimlerde yüzde 38'lik bir oranla varlığını tespit ettiğimiz şeffaflık ilkesinin; hava-yol-trafik bilgileri, yerel haberler ve linkleri ile acil ve gerekli telefonlar gibi tek taraflı aktarılan bilgileri kapsadığı saptanmıştır. Dolayısıyla yurttaşla etkileşime geçen değil tek yönlü bildirimde bulunan bir yönetim anlayışı hakimdir. Kısacası şeffaflık ilkesine uyum açısından değerlendirildiğinde, sınırlı fakat yetersiz bir yönetim yaklaşımının varlığı ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılık ilkesi açısından Trabzon ilçe belediyelerinin internet sitelerinden elde edilen veriler incelendiğinde, bu ilkenin uygulama düzeyinin çok sınırlı olduğu bulgulanmaktadır. Yönetim yaklaşımının yine en önemli unsurlarından biri olan ve

yurttaşların çeşitli projeler dahilinde yönetim sürecine demokratik katılımını esas alan bu ilkenin yüzde 6'lık bir oranla çok sınırlı bir biçimde uygulandığı gözlenmektedir. Yurttaşların yönetime ilişkin her konudaki görüş, öneri, şikayet ve dilekçelerini iletebilmeleri esasına dayanan hesap verebilirlik ilkesi açısından değerlendirildiğinde ise Trabzon ilçe belediyelerinde en fazla uygulanan yönetim ilkesinin yüzde 47'lik bir oranla hesap verebilirlik olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak yönetim yaklaşımının Trabzon ilinde sınırlı bir şekilde uygulama alanı bulduğu, özellikle yurttaşların doğrudan ya da sivil toplum örgütleri aracılığıyla yerel yönetime katılımını sağlayacak projelerin gerekliliği araştırma sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hesap verebilirlik ve şeffaflık konusunda ilerlemelerin kaydedildiği gözlenmekle birlikte etkileşime imkan vermesi açısından önemli bir doğrudan katılım aracı olan internetin bu bağlamda verimli bir kullanımından söz etmek mümkün değildir.

Kaynaklar

AKTAN, Can (2009), İyi Yönetişim, <http://www.canaktan.org/politika/yonetisim/anasayfa-yonetisim.htm>, Erişim Tarihi: 15.12.2009

ARGÜDEN, Yılmaz (2006), "Toplumsal Refah ve Huzur için İyi Yönetişim", TESEV Bülteni.

AŞKIN, M. Devrim (2003), "Eşitlik ve İyi Yönetişim", İyi Yönetişimin Temel Unsurları, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara.

COŞKUN, Recai (2008), "Küreselleşme ve Yerel Yönetimler İçin İmaları", Yerel Siyaset, Okutan Yayıncılık, İstanbul.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif ve SİPAHİ Esra, "Yönetişim Yaklaşımı ve Kamu Yönetiminde Kalite", Sayıştay Dergisi, Sayı: 50-51.

FİSKE, John (1996), İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev. Süleyman İrvan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

GÖKÇE, Orhan (1995), İçerik Çözümlemesi, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

GÜLER, Birgül Ayman (2003), "Devlette Reform", Kamu Yönetimi Dünyası, Yıl: 4, Sayı: 13.

GÜNDAY, Metin (2003), İdare Hukuku, Ankara: İmaj Yayıncılık.

GÜNDOĞAN, Ertuğrul (2002), "Yönetişim", Yönetişim Dergisi, Sayı: 1.

GÜNDOĞAN, Ertuğrul (2007), "Katılımcı Demokrasi Bağlamında Yönetişim ve Bağcılar Belediyesi Örneği", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

İMİR, Tayfun (2006), “Elektronik Belediye Sisteminde Tahsilat ve Yönetişim Modeli”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KÖSEKAHYA, Gamze (2003), “Katılımcılık ve İyi Yönetişim”, İyi Yönetişimin Temel Unsurları, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara.

ÖZER, M. Akif (2006), “Yönetişim Üzerine Notlar”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 63.

SCHULTZ, Tanjev (2000), Mass Media and the Concept of Interactivity: An Exploratory Study of Online Forums and Reader Email, Media Culture Society, S.22, 205-222.

SOYLU, Hülya (2003), “Etkinlik ve İyi Yönetişim”, İyi Yönetişimin Temel Unsurları, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara.

TEKELİ, İlhan (1999), Modernite Aşılırken Siyaset, İstanbul: İmge Kitabevi.

TOKSÖZ, Fikret (2008), İyi Yönetişim El Kitabı, İstanbul: TESEV Yayınları.

VARKİ, Hakan (2008), “Yerel Yönetişimin Türkiye’de Uygulanabilirliği: Konya Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

YILDIRIM, İbrahim (2004), Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Ankara: Seçkin Yayınevi.

YÖRÜKOĞLU, Fuat (2008), “5393 Sayılı Belediye Kanunu Bağlamında Türkiye’de Belediye Reformu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

<http://www.akcaabat.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.arakli.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.arsin.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.besikduzu.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://carsibasi.bel.tr/portal3/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.caykara.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.dernekpazari.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.duzkoy.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.hayrat.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.koprubasi.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.macka.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009

<http://www.of.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009
<http://www.surmene.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009
<http://www.salpazari.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009
<http://www.tonya.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009
<http://www.trabzon.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009
<http://www.vakfikebir.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009
<http://www.yomra.bel.tr/>, Erişim Tarihi: 17.12.2009